

attendees educated at a high school for a second degree is presented. The essence of the method is the reduction of the test data to the 5-level scale that is correspond to the 5-level Maslow's hierarchy of needs, i.e. to the Maslow's pyramid. The 1, 2 and 3 course student groups of the Department of Physics and Mathematics of Kharkov National Pedagogical University n.a. H.S. Skovoroda (48) and the group of the attendees educated at a high school for a second degree at the day-time form of learning at the same university (30) were selected for the study. The changing of the dominant motive and the deficit-“meta-needs” ratio under comparing the personal motivation of the respondent groups was revealed. The results of the study allow us to suggest the described method both for comparing the results and for the additional interpretation of other tests and questionnaires in the various studies of the motivational personality sphere. This approach can be used in the axiological studies.

Key words: the motivational personality sphere, high education, a method for comparing the results of the tests and the questionnaires, Maslow's hierarchy of needs.

УДК 159.922.8

doi: 10.15330/ps.6.1.223-232

Тетяна Сватенкова

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

tanya_svatenkova@mail.ru

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ СМИСЛОЖИТТЄВОЇ КРИЗИ РАННЬОЇ ЮНОСТІ (результати емпіричного дослідження)

У статті йде мова про емпіричне дослідження психологічних особливостей переживання смисложиттєвої кризи у ранньому юнацькому віці, розкривається актуальність дослідження та діагностичний інструментарій. Подано основні результати дослідження у вигляді процентних співвідношень, таблиці та діаграми на вибірці 267 студентів I-III курсів (вік 16 - 19 років) протягом 2010-2014 років.

Основний зміст статті розкриває сутність феномену екзистенційних переживань в період юності. Розкрито специфіку і структуру екзистенційного переживання як чинника розвитку внутрішнього світу особистості і основної передумови формування індивідуальних цінностей особистості. Визначено роль екзистенційних переживань у філософсько-психологічному контексті і як предмета вікової та педагогічної психології. Висвітлено феноменологічний і теоретико-методологічний аспекти екзистенційних переживань, обґрунтовано актуальність вивчення екзистенційних переживань.

З урахуванням результатів емпіричного дослідження охарактеризовано феномен екзистенційного переживання. Екзистенційне переживання – це емоційно-афективний стан людини, що супроводжується психічною активністю, має широку часову перспективу, спонукає особистість до прийняття нетипових рішень і креативних дій, характеризується ціннісною спрямованістю і підносить особистість в ранг творця своєї долі через усвідомлення даностей смерті, самотності, сенсу життя і свободи.

На основі проведеного комплексного емпірико-герменевтичного дослідження екзистенційних переживань особистості у ранньому юнацькому віці описано структурні характеристики переживання і психологічні особливості даного явища. Удосконалено, апробовано і впроваджено методика "Незакінчені речення" для вивчення психологічних особливостей екзистенційних переживань в ранньому юнацькому віці.

Ключові слова: *ранній юнацький вік, екзистенційні переживання, смислотворча криза, життєві цінності, самотність, екзистенція.*

Постановка проблеми. Відомо, що наявність сенсу життя безперечно важлива для особистості і є запорукою її прогресивного розвитку, продуктивності і благополуччя, адаптації і здоров'я, причому не важливо, який саме сенс за своїми змістовими характеристиками. Сьогодні смислотворчу активність особистості ускладнює надлишок і фрагментація соціально-культурних цінностей, що породжують множинність сенсів, які конкурують між собою за можливість оволодіти свідомістю людини і підпорядкувати собі її життя.

Ранній юнацький вік пов'язаний з морально-особистісним, екзистенційним і професійним виборами, які перебувають у взаємозв'язку і здійснюються одночасно [5, с. 292]. Молода людина сприймає свої переживання й емоції не як відображення зовнішніх подій, а як стан свого внутрішнього "Я", усвідомлюючи свою неповторність, несхожість з іншими. Отже, проблеми морально-особистісного, екзистенційного, професійного змісту, встановлення стійкої ієрархічної системи цінностей, розвиток рефлексії суттєво впливають на появу, перебіг та переживання особистістю критичних ситуацій, життєвих криз і внутрішніх конфліктів.

Отже, поняття життєвої кризи як явища ненормативного характеру можна розглядати як глибинну і багатогранну категорію, де суперечливі тенденції у її вивченні, одночасно із первинною роллю особистості в переживанні та самоопануванні, актуалізують дану проблему. Таким чином переживання та подолання життєвої кризи, яке спрямовані на забезпечення і підтримку певного рівня психічного та фізичного здоров'я, можна розглядати як процес, зумовлений соціальними впливами на особистість, що супроводжується пізнанням самої себе, ставленням до себе і до оточення [5, с. 296]. Відтак, людина обирає саме той спосіб опанування, який більше відповідає як вимогам ситуації, так і її індивідуальним особливостям, досвіду, емоційному стану.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять положення системно-структурного підходу до вивчення особистості (К. О. Абульханова-Славська, Б. Г. Ананьєв, З. С. Карпенко, К. К. Платонов), психодинамічний підхід (З. Фрейд, Е. Фромм, Т. С. Яценко), гуманістичний підхід (Дж. Б'юдженталь, А. Маслоу, В. П. Москалець), культурно-історичний підхід (І. Д. Бех, М. Й. Боришевський, Л. С. Виготський, О. М. Леонтьєв, Д. О. Леонтьєв, С. Д. Максименко), феноменологічно-рефлексивний підхід (Ф. Ю. Василюк, Н. В. Чепелева, Т. М. Титаренко), вітакультурний підхід (О. Є. Гуменюк).

Метою нашого емпіричного дослідження було узагальнити та проаналізувати особливості екзистенційних переживань у період ранньої юності, виділити сутнісні особливості переживань у даному віці.

Методи та методики. Попередньо ми з'ясували, що життєві ситуації, наповнені екзистенційним контекстом, вносять корективи у життєвий план особистості, дають можливість переживати емоцію як цінність, інтегруючи

її у життєвий проект, роблять особистість унікальною відносно досвіду переживання, а отже, і самотньою відносно оточення.

Виходячи з даних положень, ми припускаємо, що актуальними методиками у діагностичному інструментарії будуть такі, що дають можливість дослідити актуальність і пріоритетність життєвих цінностей респондентів раннього юнацького віку, характер і глибину переживання стану самотності як результату переживання екзистенційного досвіду. Такими методиками, на наш погляд, є методика "Визначення життєвих цінностей" (Must-тест) (П. М. Іванов, Є. Ф. Колобова) [4, с. 69], методика "Шкала екзистенції" А. Ленгле, К. Орглер [1, с. 141–170] та "Шкала самотності" С. Г. Корчагіної [2, с. 31].

Виклад основних результатів дослідження. Методика "Визначення життєвих цінностей" являє собою один із різновидів вербальних проєктивних тестів. Запропонований набір тем допомагає визначити 15 життєвих цілей-цінностей у респондентів шкільного та раннього юнацького віку. Важливою особливістю даного тесту є можливість коректувати цінності-цілі залежно від обраної вибірки респондентів та переважної кількості відповідей. Ми скористалися даною можливістю і провели попереднє дослідження для уточнення переважаючих актуальних цінностей-цілей для юнацького віку.

Наше дослідження ми проводили серед студентів I–III курсів (267 осіб) Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та Євпаторійського інституту соціальних наук Республіканського вищого навчального закладу "Кримський гуманітарний університет" (2010–2014 роки).

Зокрема, за допомогою методики "Визначення життєвих цінностей особистості" (П. М. Іванов, Є. Ф. Колобова) [4, с. 69] ми визначили актуальні цінності студентської молоді. Попередньо методика призначалася для вивчення таких життєвих цінностей: свобода, демократія, відкритість у суспільстві; безпека і захищеність; служіння людям; влада і вплив; популярність; автономність; матеріальний успіх; багатство духовного життя; особистісне зростання; здоров'я; належність і любов; фізична привабливість; задоволення; міжособистісні контакти і спілкування; багатство духовного і релігійного життя.

Внаслідок проведення пілотного дослідження за методикою "Визначення життєвих цінностей" ми отримали такі результати:

- для 25,6% (32 студенти) респондентів на першому місці стоїть цінність особистісного зростання, що свідчить про прагнення до самореалізації та особистісної відповідальності, підвищення професійної компетентності у ранньому юнацькому віці;
- 24% (30) респондентів на перше місце ставлять цінність міжособистісних контактів і спілкування, що вказує на прагнення належати до соціальної групи і високу залежність особистості від громадської думки та оточення;

- цінності любові і сім'ї поставили на перше місце 20,8% (26) респондентів, що вказує на прагнення до налагодження сімейних стосунків, гармонізації любовних взаємин, цінності власної та майбутньої сім'ї для юнаків та юнок;
- 20% (25) респондентів актуальними назвали цінність безпеки та автономності, що вказує на низьке задоволення почуття захищеності у юнацькому віці, актуальність можливості власного вибору особистістю, що розвивається;
- всього лише 8% (10) респондентів обрали актуальною цінність здоров'я та особистого задоволення і 1,6% (2) респондентів на перше місце ставлять цінність правового суспільства і допомоги іншому, що свідчить про низьку актуальність даних цінностей для юнацького віку.

Після проведення попереднього дослідження та апробації методики "Визначення життєвих цінностей" серед студентів I – III курсів ми маємо наступний рейтинг актуальних для даного віку життєвих цінностей:

1. Особистісне зростання (25,6%).
2. Міжособистісні контакти і спілкування (24%).
3. Любов і сім'я (20,8%).
4. Безпека і автономність (20%).
5. Здоров'я та особисте задоволення (8%).
6. Правове суспільство та допомога іншим (1,6%).

Опитувальник "Шкала самотності" [2, с. 31] ми застосували для вивчення ситуації сприймання та ставлення до самотності серед студентів I – III курсів (брало участь 198 студентів). Згідно з методикою, переживання самотності розподіляється на характерні види: дисоційоване, відчужене, невизначене (дослівно "без певного виду"), дифузне та у межах норми.

За результатами анонімного опитування маємо такі результати:

- 38,8% (77) респондентів переживають дисоційоване почуття самотності;
- 16,16% (32) респондентів переживають невизначене почуття самотності;
- 12,62% (25) респондентів переживають відчужене почуття самотності;
- 6,56% (13) респондентів переживають дифузне почуття самотності;
- 5,05% (10) респондентів одночасно переживають 3 види самотності;
- 17,67% (35) респондентів одночасно переживають 2 види самотності;
- 3,03% (6) респондентів мають переживання самотності у межах норми, тобто таке, що оцінюється як суб'єктивно позитивне.

Дисоційований вид переживання самотності розглядається автором методики С. Г. Корчагіною як найбільш небезпечний. Він характеризує особистість як таку, що має високий рівень тривожності, різку зміну процесів ідентифікації та відчуження по відношенню до інших. Дисоційований вид переживання самотності виражається у збудливості, тривожності, демонстративності характеру, егоїстичності, схильності бути підлеглим, конфліктності у міжособистісних стосунках.

Переживання невизначеного почуття самотності не підлягає точному визначенню. Скоріше за все, як стверджує автор методики, цей вид

самотності можна охарактеризувати як неусвідомлене почуття тривоги, що супроводжує процес переживання екзистенційних страхів і, як наслідок, усвідомлення екзистенційних цінностей особистістю.

Відчужене переживання почуття самотності характеризується збудливістю, тривожністю, циклотимністю характеру, низькою емпатійністю, протистоянням у конфліктах, вираженою нездатністю до співробітництва, заздрістю і підозрливістю у міжособистісних стосунках.

Людей, що переживають дифузне почуття самотності, відрізняє підозрливість у міжособистісних стосунках і поєднання протилежних особистісних і поведінкових характеристик: опір і пристосування у конфліктах; наявність усіх видів емпатії; збудливість, тривожність та емотивність характеру, комунікативна спрямованість.

Особливу тривогу викликає той факт, що 17,67% респондентів одночасно переживають два види самотності, що значно ускладнює процес самореалізації та особистісного самовизначення. Таку особистість "розривають" протиріччя стосовно себе та навколишнього. Особистість спрямовує всі особистісні ресурси на опанування цими негативними і загрозливими для її внутрішнього світу переживаннями, не залишаючи можливості для саморозвитку і руху вперед.

Третя методика – "Шкала екзистенції" А. Ленгле, К. Орглер – була проведена нами серед студентів I-III курсів (193 респонденти) [1, с. 141-170].

Автори методики виділяють такі показники прояву екзистенції, як переживання особистості:

- самодистанціювання – SD, показує здатність особистості зберігати дистанцію по відношенню до самої себе, відокремлювати свої переживання, відчуття і наміри, сприймати реальність діалогічно;
- самотрансценденція – ST, що вимірює вільну емоційність, яка проявляється у переживанні емпатії і співчутті іншому, здатності "відійти від себе, щоб бути відкритим для інших";
- свобода – F – це здатність знаходити реальні можливості діяти та переходити до персонально обґрунтованого рішення, що дає відчуття внутрішньої особистісної свободи;
- відповідальність – V, вимірює прояв здатності доводити до кінця рішення, що створює основу для формування почуття стабільної особистісної самоцінності;
- персональність – P, що формується із суми показників самотрансценденції та самодистанціювання, описуючи важливу характеристику особистості – когнітивну й емоційну доступність для себе і світу;
- власне екзистенція – E – складається із суми показників свободи та відповідальності й описує таку сутнісну характеристику особистості, як уміння орієнтуватися у світі, рішуче і відповідально справлятися з оточуючою реальністю;

– загальний показник екзистенції – G – утворено із суми показників персональності та власне екзистенції, вказує на здатність одночасно справлятися із собою та зовнішнім світом, реалізуючи власний "екзистенційний сенс", що, на думку авторів методики, означає наповненість життя сенсом і відчувається як "повнота життя", "справжнє" і усвідомлене життя.

Кожен показник може мати три ступеня вираження: низький, середній та високий. Узагальнено, низький показник вираження свідчить про низьке вираження характеристик того чи іншого показника і може призводити до страхів, несамостійності, неврозів і тривог, неможливості гармонійного розвитку і підтримання міжособистісних стосунків. Середній ступінь вираження кожного показника може свідчити про потенціал особистості до саморозвитку і самореалізації, що вказує на правильний шлях розвитку особистості, гармонійний, наповнений екзистенцією і готовністю до самоусвідомлення, діалогічності зі світом. Високий ступінь вираження показників екзистенційності особистості вказує на особистісну зрілість респондента, його конструктивне співіснування із зовнішнім світом, гармонійне "проживання" власного життя, усвідомлене і відповідальне ставлення до себе та інших.

Дані респондентами відповіді показали нам таку картину розподілу ступеня вираження показників серед опитаної аудиторії юнацького віку, яку ми представили у вигляді таблиці "Шкала екзистенції" (Табл. 1.).

Таблиця 1.

Процентне співвідношення показників екзистенції у ранній юності

ступінь вираження показник	високий	середній	низький
SD	22%	62%	16%
ST	67%	32%	1%
F	19%	74%	7%
V	18%	71%	11%
P	48%	51%	1%
E	2%	94%	4%
G	28%	70%	2%

Низьке вираження показників, як бачимо, зустрічається у малої кількості респондентів, що дає змогу зробити висновок про низький процент тривожності і нейротизму в ранньому юнацькому віці, пов'язаний із переживанням екзистенційних цінностей.

Високі показники теж виражено значною мірою. Це свідчить про готовність до зрілого життя, відкритість, відповідальність, діалогічність по відношенню до оточення у більшості респондентів обраної вікової категорії. Найбільший процент високого вираження (67%) спостерігаємо у показника

самотрансценденції (ST), що вказує на високий ступінь відкритості до інших людей, готовності до співпереживання, наявну вільну емоційність, відкритість до нового досвіду, до зустрічі з невідомим і самотрансценденції як виходу за межі власної особистості для розвитку і зміни.

Попередню методику відзначають як найбільш точну і вірогідну в показниках та якісній характеристиці досліджуваних явищ. Для визначення міри задоволення власним життям, наявності власного життєвого сенсу та смисложиттєвих орієнтацій користувалися методикою Д. О. Леонтьєва "Тест смисложиттєвих орієнтацій" (СЖО). Відмітимо, що у концепції смислової реальності, створеної Д. О. Леонтьєвим [3, с. 372], обґрунтовується положення про смислову регуляцію життєдіяльності як основної характеристики людського способу існування і такої, що конструє функції особистості. Дана концепція є важливою для нас тим, що у ній відстоюються висновки про особливу роль сенсу в житті кожної людини, а сенс життя – це поняття екзистенційне. Тут сенс життя розглядається як енергетична характеристика смислової сфери, як кількісна міра ступеня її стійкості спрямованості життєдіяльності суб'єкта на певний сенс. У дослідженні міри задоволення життям та його осмисленості взяли участь 267 респондентів. Результати представлені у вигляді діаграми (Рис.1.).

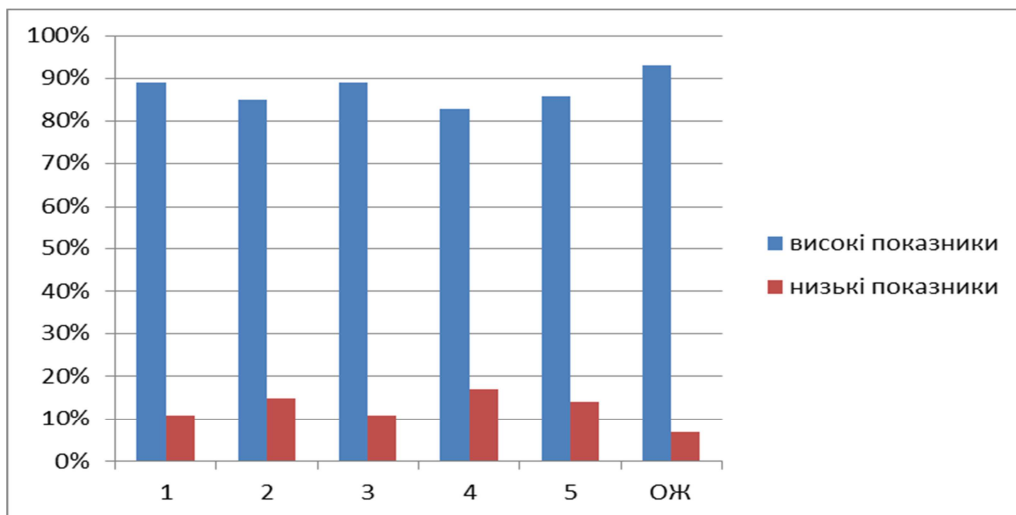

Рис. 1. Порівняльні результати методики "Тест смисложиттєвих орієнтацій"

Примітка* субшкали: 1 – цілі у житті; 2 – процес життя; 3 – результативність життя; 4 – локус контролю "Я"; 5 – локус контролю "життя"; ОЖ – загальний показник осмисленості життя.

Діаграма показує нам високі результати по всіх субшкалах, що дає змогу зробити наступні висновки (показники шкал):

- 1) більшість респондентів (237 осіб або 88%) мають життєво важливі плани, цілі та намагаються бути цілеспрямованими і поміркованими;

- 2) більшість досліджуваних (228 осіб або 85%) сприймає процес власного життя як змістовний, цікавий, наповнений сенсом та емоційно насичений;
- 3) серед респондентів (237 осіб або 88%) переважає оцінка власного минулого як осмисленої, важливої частини життя, прожитої продуктивно;
- 4) більшість досліджуваних (220 осіб або 82%) уявляють себе як сильну особистість, що у достатній мірі володіє свободою вибору і буде власне життя відповідно до своїх цілей та уявлень;
- 5) у більшості досліджуваних (229 осіб або 85%) превалюють високі показники керованості власним життям, отже, вони вважають, що людині дано контролювати власне життя та вільно приймати рішення;

Загальні показники осмисленості життя (ОЖ) у більшості респондентів (247 осіб або 92%) теж перебувають на високому рівні, що вказує на високий рівень осмисленості у житті серед молоді, на їх віру у себе та бажання знайти сенс власного життя.

Ранній юнацький вік є тим критичним періодом, протягом якого особистість стикається з багатьма проблемами, які стосуються сексуальності, кохання, дружби, моралі, вибору професії та визначають характер всього їх подальшого життя. Саме життєві ситуації так званої кризи наповнюють емоції молодих людей власне екзистенційним контекстом. Екзистенційні переживання продукують унікальний досвід відкриття феноменів внутрішнього світу особистості, формують ціннісні диспозиції по відношенню до себе і навколишнього світу, надають внутрішнім переживанням юної особистості інтимного й унікального характеру і закладають готовність до діалогічності та відкритості по відношенню до зовнішнього світу.

Висновки

Результати дослідження екзистенційних переживань особистості у ранній юності засвідчили:

1) респондентами було виділено дві найбільш актуальні життєві цінності – "особистісне зростання" (25,6%), куди опитані віднесли матеріальний успіх, духовне збагачення і професійне становлення, самовизначення і самореалізацію; та "міжособистісні контакти і спілкування" (24%), що вказує на прагнення встановлювати контакти і будувати стосунки з іншими, залежність від оточення;

2) результати діагностики за опитувальником "Шкала самотності" показали, що багато респондентів (37,8%) переживають стан дисоційованого виду самотності – найбільш небезпечного для самореалізації особистості. Це вказує на поширення таких характерологічних особливостей, як збудливість, тривожність, демонстративність характеру, егоїстичність, схильність бути підлеглим, конфліктність у міжособистісних стосунках. Особливу увагу звернемо на те, що 17,67% опитаних одночасно переживають 2 стани самотності, що відбирає внутрішні ресурси особистості, не дає змоги

зосередитися на саморозвитку та самоактуалізації, спрямовує всі сили на подолання гострого почуття самоти й відчуженості;

3) більшість респондентів мають показники самодистанціювання, самотрансценденції, відповідальності, свободи, екзистенції, персональності та загального показника екзистенції на середньому рівні, що вказує на готовність до саморозвитку, прагнення розвивати діалогічну позицію по відношенню до оточення, будувати і підтримувати зрілі стосунки з іншими людьми. Слід підкреслити високий процент прояву екзистенційності на середньому рівні (94%), що вказує на готовність до відповідальності по відношенню до себе та інших, відкритість до нового, до змін і саморозвитку.

4) тест смисложиттєвих орієнтацій Д. О. Леонтьєва) показав, що серед представників раннього юнацького віку превалює позитивний і осмислений погляд на життя, переконання в тому, що власними силами можна творити власне життя, контролювати його і знаходити сенс.

1. *Экзистенциальный анализ А. Лэнгле* // Бюллетень, – № 1. – 2009, – Москва. – С.141–170.
2. *Корчагина С. Г.* Психология одиночества. [Учебное пособие.] / С. Г. Корчагина – М. : Московский психолого-социальный институт, 2008. – 214 с.
3. *Леонтьев Д. А.* Внутренний мир личности. Смысл жизни // Психология личности в трудах отечественных психологов / Сост. Л.В. Куликов – СПб : Питер, 2000. – С. 372–377.
4. *Фетискин Н. П.* Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. –М. : Изд-во : Издательство Института психотерапии, 2005. – 496 с.
5. *Чип Р.* Психологічні особливості переживання життєвої кризи особистістю в ранньому юнацькому віці // Психологія особистості. – 2011. – № 1 (2). – С. 289–296.

REFERENCES

1. Existential Analysis A. Lenge. – № 1 // Bulletin – 2009 – Moscow, Russia (rus).
2. *Korchagina, S. G.* (2008). Psychology of loneliness. [Tutorial] / S. G. Korchagina – М. : Moscow Psychological and Social Institute (rus).
3. *Leontiev, D. A.* (2000). The inner world of the individual. The meaning of life // Psychology of personality in the works domestic psychologists / Comp. L. Kulikov – SPb: Peter , 372–377 (rus).
4. *Fetiskin, N. P., Kozlov, V. V., Manuilov, G. M.* (2005). Socio-psychological diagnosis of personality development and small groups / N. P. Fetiskin, V. V. Kozlov, G. M. Manuylov. – М. : Publishing house: Publishing Institute of Psychotherapy (rus).
5. *Chip, R.* (2011). Psychological characteristics of personality experiences lifecrisis in early adolescence // Psychology, № 1 (2). – Kyiv, 289–296 (ukr).

Tetiana Svatenkova

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE EXPERIENCE THE CRISIS IN EARLY ADOLESCENCE

(results of empirical research)

The article deals with the empirical research of psychological peculiarities experiences purport crisis in early adolescence, revealed the relevance of research and diagnostic tools. The basic results of research in the form of percentages, tables and charts. The study involved 267 students and third-rate (age 16 - 19 years) for 2010-2014.

The main content of the article reveals the essence of the phenomenon of existential experiences during adolescence. The specific structure and existential experiences as an important phenomenon in the inner world of the individual and the basic prerequisites for the formation of individual personal values. The role and place of existential experiences in philosophical and psychological context of the subject and how age and educational psychology. Deals with the phenomenological and theoretical and methodological aspects of existential experiences, the study proved the relevance of existential experiences.

Given the results of empirical research describes a psychological phenomenon existential experience. Existential experiences is the emotional and affective state of a person, accompanied by mental activity, a broad time perspective, encourages identity before making unusual decisions and creative action characterized by value-creating feature and brings personality to the rank creator of their own destiny through awareness givens of death, loneliness, the meaning of life and freedom.

Based on comprehensive empirical research and hermeneutical existential experiences in adolescence described structural characteristics and personal experiences of the psychological characteristics of this phenomenon in the study age period. Improved, tested and implemented in research methodology "Unfinished sentences" to study the psychological characteristics of existential experiences in early adolescence.

Keywords: *early adolescence, existential experiences purport crisis, values of life, loneliness, existential.*

УДК 378.147

doi: 10.15330/ps.6.1.232-241

Марина Ланіна

ДВНЗ "Приазовський державний технічний університет"

lapin-71@mail.ru

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Статтю присвячено проблемам професійного навчання соціальних працівників, зокрема розглянуто психолого-педагогічні аспекти процесу підготовки висококваліфікованих фахівців. Зазначено що в професійній психології та педагогіці набуває поширення компетентнісний підхід до сучасної освіти. Акцентовано увагу на особистісно-орієнтованому та психолого-акмеологічному напрямках професійної освіти та навчання. Особистісні якості фахівця розглядаються як метапрофесійні компетенції, що забезпечують якість праці майбутнього соціального працівника. На основі аналізу специфіки підготовки фахівців соціономічних професій окреслено загальні напрями формування професійних компетенцій соціальних працівників: пріоритет професійно-особистісного розвитку для досягнення високого рівня професіоналізму фахівця; формування психологічної, особистісної та рефлексивної компетентності; практична зорієнтованість процесу навчання. Розглянуто методи та технології активного формування психологічної та особистісної компетентності фахівця в процесі професійного навчання, а саме методика контекстного (знаково-контекстного) навчання та психолого-акмеологічні методи та процедури професійного розвитку. Стверджується, що включення до навчального процесу інноваційних, заснованих на взаємодії педагога та учня, психолого-педагогічних технологій активного навчання має формувати особистісні